

SUUNTAAN ETSIMÄSSÄ

Risto Heiskala (toim.), *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Gaudeamus, Helsinki 1994.

Sosiologisen teorian nykysuuntauksia on teos, joka on jo lähtökohdiltaan monessa suhteessa tarkoituksellisen ambivalentti. Teos noudattaa suuntausten etsimisessä maittaista karttaa. Tämä voi johtaa ajatukseen, ettei suuntausten, kuten funktionalismin tai rationaalisen valinnan teorian, kohdalla olisikaan voimakkaita kansainvälisiä yhteyksiä.

Toiseksi jotkut suuntauksukset ovat suuntauksia tai peräti koulukuntia enemmän kuin jotkut muut. Jotkut ovat yhden henkilön joukkueita, jotkut laajoja orkestereita; jotkut sosiologisempia, jotkut filosofisempia; jotkut sattumalta (?) Suomeen rantautuneita, jotkut toiset täysin muualla eleviä; joitakin on yritetty soveltaa empiirisen tutkimukseen, joitakin ei juuri ollenkaan. Valintoja siis on.

Teos on kirjoitettu ilman yhtenäistä esitystapaa tai teoreettista juonta. Johdannossa korostetaan, että artikkelit ovat kirjoittajien omia puheenvuoroja eivätkä tekijät ole pyrkineetkään keskinäiseen yksimielisyyteen kaikista yhteiskuntateorian ydinkysymyksistä. Tämmöisenään lähtökohta on luonteva. Silti teoksen käyttökelpoisuutta olisi huomattavasti lisännyt pyrkimys suhteuttaa erilaisia teoreettikkoja johonkin, edes puolittain yhteiseen käsitte- tai probleemijäsennykseen.

On selvää, että teos on mainitusta hajanaisuudestaan huolimatta tarkoitettu kilpailemaan oppikirjamarkkinoilla. Hyvä niin, koska ns. modernin yhteiskuntateorian suomenkielisistä esityksistä on pulaa oppimateriaalipuolella. Tämän tiedon olisi kuitenkin luullut korostaneen kirjoitusten pedagogisia vaatimuksia.

Esitykset ovat kauttaaltaan tietäviä ja hyvin perusasiat esiintuvia. Moniin niistä voi kuitenkin liittää sekä painotuksia että mielilyksiksi koskevia kysymyksiä.

Seuraavassa joitakin esimerkkejä. Eikö Olli Kangaksen artikkelissa rationaalisen valinnan teorioista olisi metodologista holismia ja individualismia voitu purkaa eri tyyppeihin (vertaa Warren 1988) ja päätyä tämän jälkeen myös varsinaiseen ongelmaan kummankin tyyppisen metodologisen sitoumuksen rajoista. Nythän on alettu kehittää ratkaisuja, joissa kyseinen dualismi ja sen sukulaiset (mm. mikro-makro -ongelma) tunnustetaan ja luodaan käsitteistöä niiden välisen suhteen ymmärtämiseksi (esim. Archer 1989 ja 1995 sekä Mouzelis 1991 ja 1995).

Parsonsin esittelyn kohdalla ei olennaista ongelmaa funktionalismin oiketetuista ja ei-oiketetuista muodoista ole tiukasti

asetettu. Tällä kohdin voi viitata ennen kaikkea Nicos Mouzelisin (1991 ja 1995) tutkimuksiin, joista viimeisimmässä myös on kiinnostavalla tavalla pyritty vertaamaan eliaslaisia figuraationaalisia kokonaisuuksia parsonslaisiin institutionaalsiin rakenteisiin (sekä pohdittu niiden paikkaa yhteiskuntateorian kehittämisessä).

Risto Heiskalan sosiologisen konstruktionismien käsittelyä vaivaa kyseisen suuntauksen suhteuttamattomuus sen keskeisiin kilpailijoihin ennen kaikkea sosiologisen realismin nimikkeen alla liikkuviin erilaisiin teoriarytymiin. Muuten esitys on valaiseva.

Habermasia käsittelevä esitys on luontaisista syistä liian suppea. Habermasin koko ohjelman monikerroksisuus (ja filosofisuus) ei tule kokonaisuudessaan esiin.

Bourdieuin käsittelystä puuttuu Bourdieun ja saksalaisen tiedemaailman kohtaminen, jolla käsitteäkseni olisi voinut olla merkitystä ainakin habitus-analyysiin keskeisesti kuuluvien tiedostamisen ja kokemisen skeemojen luonteen pohdinnalle.

Sinänsä valaisevasta Giddens-esityksestä puuttuu mielestäni keskeinen edellä mainittuihin Mouzelisin teoksiin sisältyvä kritiikinäkökulma ja siihen pohjaava strukturaatioteorian kritiikki ja kehittämismahdollisuuksien esitys.

Jos hetkeksi unohtaa teoksen ilmiselvän tarpeellisuuden oppikirjavarastossa, voi asettaa kysymyksen muuntuyppisistä sosiologian teoreettisten nykysuuntauksien tarkastelumahdollisuuksista. Mahdollisuuksia on useita. Vertailua voi tehdä teorioiden keskeisten yhteisten käsittekkategorioiden tasolla.

Tällaisia mahdollisuuksia ovat sosiaalisen toiminnan käsite tai parivaljakko "social agency — social structure". Edellisestä hyvä esimerkki on Pekka Kuuselan äskettäinen lisensiaatintyö *Yhteiskuntateoria, sosiaalinen toiminta ja sosiaalityteet* (1994). Jälkimmäistä mahdollisuutta edustavat mm. Archerin, Layderin (1994) ja Mouzelisin äskettäiset teokset.

Kuuselan suuntana on sosiaalipsykologian perusteiden luonti sosiaalisen toiminnan kategorian pohjalta. Hänen teoreettikkogalleriansa on vielä huomattavasti laajempi kuin *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia* -teoksessa ja mukaan mahtuu myös hyvin sijoittuen suomalaispanoksena Tuomela ja "me-uskomukset". Kuuselan yhtenäistävänä tarkasteluperustana on kyseisten teoreettikkojen ontologisten ja epistemologisten sitoumusten vertaaminen "sopivalla tasolla" sekä bungelainen tietomuodotuman osakomponenttien mukainen analyttinen kehikko.

Kuusela ei vierasta filosofiaa. Toisin on esimerkiksi Nicos Mouzelisin laita. Hänen ohjelmansa on tiukan sosiologinen. Kantavana ajatuksina on se, ettei sosiologinen teoria voi olla filosofian, lingvistiikan tai

psykoanalyysin alaosasto tai edes liittovaltiollinen jäsen.

Mouzelisin ajatuksensa sosiologisen teorianmuodostuksen mahdollisuuksista on kaksijakoinen. Teoriakonstruktioiden täytyy selvittää nykyistä sekavaa teoriakenttää ja toisaalta teoreettisella tutkimuksella täytyy olla enempi kuin hipaiseva yhteys empiiriseen yhteiskuntatutkimukseen. Kumpaakin vaadetta voi kannattaa. Yhteys (historiallis)empiiriseen tutkimukseen vaatii kuitenkin vielä lisätyötä, ja luonteeltaan toisentyypistä tieteellistä työtä kuin Social theory -kontekstissa on tähän asti ollut kyse. Tällöin käsittekehittely liikkuu jo varsin lähellä konkreettisen sosiologisen tutkimuksen metodisia ratkaisuja. Itse asiassa kyseisenlaisista työstä on vähän näyttöjä.

Myös sosiologisen teoriakehityksen kohdalla on selvää, että kohdespesifeissä teorioissa, koskevatpa ne luokkasuhteita, valtaa, sukupuolijärjestyksiä tai tilanteellisiä toimintamääreitä itse substanssin tulee olla merkittävä vaikuttaja. Silti katson, että Social theoryn tasoiset keskustelut auttavat myös näitä "kohdespesifejä" teoriakehittelyjä.

Raimo Blom

Kirjallisuus

- Archer, M., *Culture and Agency*. Cambridge University Press, Cambridge 1989.
- Archer, M., *Realist Social Theory: The Morphogenetic Approach*. Cambridge University Press, Cambridge 1995.
- Kuusela, P., *Yhteiskuntateoria, sosiaalisen toiminnan teoria ja sosiaalityteet. Tutkimus sosiaalisen toiminnan teorian nykytilasta ja kehityksestä 1900-luvulla*. Julkaisematon lisensiaatintyö, Kuopion yliopisto 1994.
- Layder, D., *Understanding Social Theory*. Sage, London 1994.
- Mouzelis, N., *Back to Sociological Theory. The Construction of Social Orders*. Macmillan, London 1991.
- Mouzelis, N., *Sociological Theory. What went wrong? Diagnosis and Remedies*. Routledge, London 1991.
- Warren, M., Marx and methodological individualism. *Philosophy of Social Sciences* 4, 1988, s. 447-476.

n & n